

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

ДИПЛОМСКИ РАД:

Цетињски митрополит Василије Петровић (1750-1766)

Ментор: др Данко Леовац

Студент: Стефан Брајковић

Београд, септембар 2018.

Садржај

Предговор	3
1. Увод	6
1.1. Географски оквир	6
1.2. Владика Данило	7
1.3. Владика Сава Петровић	10
2. Младост и живот до добијања титуле митрополита	12
2.1. Сукоби 1745 – 1750.	14
3. Након Завладичења	17
3.1. Први одлазак у Русију	18
3.2. Идеја о селидби	19
4. Рат са Османским царством	21
5. Други пут у Русији	24
5.1. Сеобе Црногораца	24
5.2. Политчко деловање и међусбни сукоби Црногораца	26
6. Дешавања након повратка у Црну Гору	28
6.1. Односи са Млетачком Републиком	30
6.2. Односи са Османским Царством	31
6.3. Односи са Руским Царством	31
6.4. Унутрашњи односи у земљи	31
7. Василије на последњем путовању	33
8. Закључак	35
Прилог 1	37
Литература и извори	38

Предговор

Циљ ове теме јесте да, на основу релевантне литературе и извора, прикаже како је изгледао живот и владичанство Василија Петровића, једне од најзанимљивијих личности епохе. Да прикаже опште прилике у Црној Гори, међусобне сукобе између главара, односе са великим силама у периоду у коме је Василије делио власт са својим стрицем владиком Савом, од 1742. до 1766. године. Излагање у овом раду подељено је хронолошки, мада су неке целине тематски издељене.

У уводном поглављу дат је географски увод и објашњен посебан положај Црне Горе на територији Османског Царства. Географске одлике су врло важан део историје Црне Горе и без разумевања њих не би било могуће разумети менталитет народа који је упадао у многе неприлике. Даље у уводу дат је преглед дешавања пре ступања на сцену владике Василија Петровића. Почиње се са ступањем на престо владике Данила, првог у низу наследника, владика из породице Петровић који ће касније прерасти у световну династију због специфичног положаја Српске православне цркве у Црној Гори. Владика Данило, епски јунак једног од највећих дела српске књижевности, заслужан је за доношење култа Русије, велике православне словенске заштитнице српског народа у Црној Гори. Њега је наследио апатични братанац Сава. Сава је често реаговао превише благо и несигурно, што се није допадало на насиље навикнутом народу. Због те црте врло брзо га је у други план сузбио наследник, још док је био виталан.

У трећем поглављу упознајемо се са младошћу и првим данима на власти Василија Петровића. Четврто поглавље прати Василија на његово прво путовање у Русију и кристалисање главног правца његовог политичког деловања. Пето поглавље се бави ратним сукобима са Османским Царством. Шесто представља пропаст Василијеве идеје о пресељењу Црногораца на територију Русије и полако падање у немилост током другог боравка у Русији. У седмом поглављу дата је Василијева политика по другом повратку из

Русије и која је изгледала битно другачије. У осмом поглављу је дат опис последњих дана владичиног живота. И на крају је дат закључак.

Приликом писања коришћена је разна литература и неки доступни извори. Ради упознавања са општим политичким стањем у Европи у наведеном периоду коришћена је књига Драгољуба Живојиновић, *Успон европе 1450 – 1789*. Ради упознавања са стањем у Османском Царству коришћена је књига француског историчара Робера Мантран, *Историја Османског Царства*. Коришћени су делови из синтеза *Историја српског народа* и *Историја Црне Горе* ради добијања опште слике о приликама и недаћама које су пратиле српски народ. У уводу су још коришћени Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Бранко Павићевић, и Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*. Друго дело Глигора Станојевића, *Митрополит Василије Петровић и његово доба* чини окосницу литературе коришћене у главном делу рада. Уз њега се појављу расправе Радослава Распоповића и Мимира Дашића објављених у *Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века зборник радова са међународног научног скупа у Новом Саду, 7 – 9. маја 2003.*, као и дело Јована Томића *Митрополит Василије Петровић и мисија пуковника Пучкова у Црној Гори 1759 године*. За преглед сеоба Срба у Русију коришћена је књига Мите Костића *Нова Србија и Славеносрбија*. Зарад бољег разумевања неких црквених прилика и добијања података о животу користио сам Ђока Слијепчевића и његову синтезу *Историја српске православне цркве I*, такође и Саву Вуковића *Српски јерарси од деветог до двадестог века*.

Од извора су коришћени мемоари Симеона Пишчевића *Живот генералмајора и кавалера Симеона сина Стефана Пишчевића*, *Зборник докумената за историју Црне Горе (1685 – 1782)* Јевте Миловића и *Стари српски записи и натписи* књига од Љубомира Стојановића. Такође ради разумевања идеја, а и као извор коришћена је *Историја о Црној Гореи* владике Василија Петровића.

. Током изучавања историје може се упознати са радом многих занимљивих личности. Једна од најинтересантијих на које сам налетео је свакако био владика Василије Петровић. Разлог због којег сам узео ову тему је моја жеља да сазнам више о његовом пустоловном животу. Он је, парафразирајући великог руског писца Николаја Гогоља, био један од оних карактера какав је могао настати само у мучним, давним и романтичним

времелиа какав је био XVII век у једној полудивљој земљи Европе. Земља је често пустошена и проживљавала гладне године. Ипак, част и образ су се вредновали изнад свега, али исто тако веома лако губили. Василије као да је већи део живота занемарио све негативно око себе и владао оном идеалном „државом“ какву је описивао Руском двору. Често претерујући приликом хваљења и кривотверећи многа документа, Василије је проживео четврт века делећи власт са својим стрицем и оставио неизбрисив траг у историји српскога народа.

1. Увод

1.1. Географски оквир

Пре него што се крене са излагањем о догађајима који су преходили доласку Василија Петровића на владичански престо, треба одредити географске оквире Црне Горе. У административној подели Османског Царства Црна Гора је највећи део времена провела као део Скадарског санџака. Црну Гору су чиниле четири нахије, а граничиле су се са Котором, Будвом, Паштровићима, Скадарским језером, рекама Морачом и Зетом, Херцеговином и Брдима. Највећа од њих је Катунска нахија у којима се налазило племе Његуши одакле порекло воде Петровићи, касније владике. Ова нахија је заузимала целу западну и северну границу Црне Горе са Херцеговином и Брдима, а на југу се граничила са Котором, Будвом и Паштровићима. Црмничка нахија је настављала границу са Паштровићима на југу, а на северу се протезала до Скадарској језера. Северно од ње између Цетиња и Скадарског језера била је смештена Ријечка нахија. Северније поред равнице која се назива Љешкопоље је Љешанска нахија која се североисточно простире до реке Мораче.¹ Ова област је по народном предању некада била обраста шумом и имала много потока, међутим, током векова се та шума искрчила и остао је крш. Таква лоша ситуација довела је до расцепканости народа, што је касније проузроковало даље поделе у племена. Та разједињеност племена и међусобне пљачке и освете задаваће много мука владарима Црне Горе све до 20. века. Уједињујући фактор код племена био је општи племенски збор који се одржавао сваке године на Петровдан у Цетињском манастиру, као и приликом одлучивања о неком важном питању. Такође, личност цетињског владике је одражавала верско и политичко јединство земље.² Због тога што је „земља трда и непроходна“ како се наводи у Канун – нами ова област је за време Османског Царства добила влашки статус и са тиме другачији начин плаћања пореза.³

¹ Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1978, 33.

² Глигор Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње, 1955, 187.

³ Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić, Hazim Šabanović, *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zbornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak* Sv.1 Sarajevo 1957. стр 170 – 172.

1.2. Владика Данило

Пролећа 1697. године, Општи црногорски збор изабрао је Данила Шћепчевића Калуђеровића Његоша за новог црногорског митрополита и цетињског владуку, али званично рукоположење је морао да чека до завршетка Морејског рата 1699. године. Иако се у Пећи налазио нови патријарх Грчког порекла, Данила је потврдио Арсеније III Чарнојевић. Због сукоба са племенима и честих пљачкашких похода Црне Горе и Брда, Османско Царство је почело да подиже нова утврђења и да учвршћују стара. Турска је морала да се бори са наплаћивањем харача, посебно је Катунска нахија одбијала да плаћа харач, с обзиром да су се налазили на повољном географском положају у близини Млетачке републике. Турска је предузела два похода на Црну Гору и Брда. Први је био 1701. а други 1704. године због неплаћања харача.⁴

До другог рата између Турске и Русије долази за време владавине цара Петра Алексијевића Романова 1710. године. У том периоду, на руском двору је први пут одлучено да се против Турака подигну и хришћани који се налазе под турском влашћу на Балкану. Сходно одлуци која је донета на руском двору, у Боку Которску су упућена два официра Србина у руској служби. Официри су били пуковник Милорадовић и капетан Лукачевић који су донели царске прогласе за владуку и његовог брата Луку. У прогласима су позвани хришћани под турском влашћу да се дигну на устанак, а првенствено је апеловао на Црногорце, Брђане и Албанце хришћане. Руски циљ је био да помоћу устанка у залеђу ослабе положаје турске војске. А поробљени балкански народи су се заузврат надали да ће их Русија ослободити турске власти. У владичиној кући на Ловћену састали су се представници Црне Горе, Херцеговине и брдског племена Куча и одлучили да подигну устанак против Турске. Међутим, ратне операције предвођене пуковником Милорадовићем нису дале резултате. Црногорска и брдска племена нису била вична захтевима пред које их је ставио Милорадовић, а то је било освајање утврђених градова. Убрзо након ових неуспеха нестало је и новца⁵. Због њене сарадње са Русијом, Порта је одлучила да казни Црну Гору, па је лета 1712. године упућен сераскер Ахмет-паша да је покори. Ахмет-паша је добио наредбу да уништи сваког ко се буде опирао, а да узме таоце

⁴ Јован Милићевић, „Црна Гора првих деценија XVIII века“ у *Историја српског народа IV*, Београд, 1986, стр. 31.

⁵ Исто. 34.

и помилије оне који се предају. Османско Царство је спремило огромну војску од преко двадесет хиљада људи која је требало да напредује из више праваца.⁶ Паша је кренуо са северозапада из правца Гацка. Прошао је Оногошт и улогорио се код Спужа у демонстрацији силе и тако натерао један број Црногораца да се предају. За то време из правца Скадра наступала је друга војска у правцу Брда. Након задржавања код Спужа Ахмет-паша је имао доста успеха у ратовању, продро је и до Цетиња где је разрушио манастир. Ту се појављује проблем легендарне битке на Царевом Лазу, у којој је, како касније пише владика Василије, Османско Царство изгубило огроман број војника.⁷ Турска шаље нову експедицију 1714. године, овога пута под командом босанског беглербега Нуман-паше Ћуприлића. Он је успео да заузме целу Катунску нахију, а тада су вршене велике одмазде од којих Црна Гора није могла да се опорави годинама касније.⁸

Након тога је уследио први одлазак владике Данила у Русију. Овај догађај ће дати темељ за готово двовековно фанатично обожавање и веру у непогрешивост и снагу Руског царства⁹. Пут је започео је 1714. године. Делегацији, коју је пре владике Данила предводио архиђакон Максим, обећано је да се могу населити у Русији и ступити у њену службу као војници, а за то би добили земљу и примали плату. Цар Петар је лепо примио владика Данила, даривао је њему лично 5.000 рубаља. Тада су издате две грамате за Црну Гору:

- 1) Прва грамата је обавезала Црногорце да се у случају рата између Русије и Турске боре на руској страни;
- 2) Друга грамата је одређивала сталну помоћ Цетињском манастиру у износу од 500 рубаља годишње¹⁰

У лето 1716. године црногорски изасланик Никола Рајоћ је посетио Еугена Савојског у близини Петроварадина. Обећао је да ће се његов народ борити на страни Аустрије уколико буду ратовали на територији Црне Горе и да имају спремних четрдесет хиљада људи.¹¹

⁶ Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, 82.

⁷ Исто, 89.

⁸ Ј. Милићевић, „Црна Гора првих деценија XVIII века“ у *Историја српског народа IV*, 34.

⁹ Робер Мантран, *Историја Османског Царства*, Београд 2002, 381

¹⁰ Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, 116.

¹¹ Ј. Милићевић, „Црна Гора првих деценија XVIII века“ у *Историја српског народа IV*, 35.

Османско Царство је затражило од Млечана да им преда оне Црногорце који су пребегли у Млетачку пред офанзивом Нуман-паше. Како Млечани нису то желели да ураде Порта им је објавила рат 1714. године. Владика Данило је, за разлику од већине главара, више величао Русију на уштрб Млечана. Венецијанци су због тога имали лоше мишљење према владици, чак су покушали да га отрују у манастиру Маине где се склонио по повратку са пута.¹² Крајем 1716. године долази до састанка у Котору између представника Црне Горе, Куча, Пипера и Албанаца хришћана. Сви су се они изјаснили за савез са Венецијом, осим владике Данила. Упркос негодовању владике Данила који је величао Русију и Аустрију, главари многих црногорских и брђанских племена су упутили у Венецију своје делегације са задатком да среде однос са Млечанима. Црногорце су представљали главари катунске нахије, водеће области Црне Горе у дотадашњим догађајима, а свој предлог су изнели у 12 тачака. По том предлогу они би потпали под млетачки протекторат, а за узврат им је Млетачка Република допустила слободу исповедања православне вере, као и неке материјалне повластице као што су плате за сердаре и кнезове на челу са једним гувернадуром. Предлог сличан овом поднела је и делегација Куча.¹³ Венецијански сенат је са мањим изменама прихватио оба предлога и тако је први гувернадур постао Вукадин Вукотић. Владика Данило је на крају ипак морао да се приклони млетачкој струји. Октобра 1717. године, Млечани су са копна и са мора напали турски Бар, а у нападу је учествовао и владика Данило са већим бројем Црногораца. Млечани ипак нису били задовољни, јер су сматрали да је владика требао да дође са већом војском, иако се он лично истакао храброшћу у борби и неколико пута му је претило да буде заробљен.¹⁴ Овај напад се завршио неуспехом, јер нису успели да освоје Бар. Међутим, Венеција је на ово гледала позитивно, зато што је Данило испунио обећање и учествовао у рату. Покушан је напад на Улцињ у јуну 1718. године, али завршио се исто као и напад на Бар, неуспехом по Млечане и Црногорце. Владика Данило је имао предлог да, уз помоћ Венеције у рату против Турске, Црна Гора избије на Скадарско језеро, што би значило знатно територијално проширење. Према Пожаревачком миру из 1718. године граница између Црне Горе и млетачке Боке је измењена на следећи начин: територија Грбља, Побора, Маина и Брајића припала је Венецији, па је тако ушла у склоп венецијанске Боке

¹² Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, 123.

¹³ Ј. Милићевић, „Црна Гора првих деценија XVIII века“ у *Историја српског народа IV*, 36.

¹⁴ Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, 139.

Которске.¹⁵ Владика је након мање борбе добио дукал од Млетачке Републике којим му се гарантује црквена јурисдикције над православним крајевима, како новим, тако и старим. Иако се не прецизира који су то стари крајеви, верује се да је у питању Бока Которска¹⁶ Након рата почео је период мира. Неко време је постојао проблем разграничења са Османским царством, да би, када је то решено, остали они стари, четовање и неплаћање харача. Венеција, која је после рата испала из ранга великих сила, смањила је свој дипломатски утицај на Црну Гору, као и исплату плата главарима, што је доводило до протеста, па је и сам владика морао да заузме за поједине главаре. Он је и даље представљао протест републици. Владика Данило је умро почетком 1735. године.¹⁷

1.3. Владика Сава Петровић

На место владике у Црној Гори 1835. године долази Сава Петровић. Њега је одредио још Данило за живота. Рукоположио га је пећки патријарх Мојсије. Убрзо након његовог доласка на власт долази до рата између Хабзбуршке монархије и Руског царства са једне и Османског Царства са друге стране. Док херцеговачке и брђанске хајдучке чете учествују у рату а многи одлазе далеко од својих домова (Кучки војвода је погину код Лесковца), црногорске чете не иду далеко и избегавају веће сукобе. Ово је пријало и Венецији. После потписивања Београдском мира, Османско Царство се спрема за поход ради кажњавања и смиривања побуњених територија. На пролеће 1740. године почиње поход на Куче и Клименте. Следећа на реду је била Црна Гора али се изненада променио босански везир, што је довело до одлагања похода. Међутим, опасност није престала јер је постојао притисак локалног муслиманског становништва. Владика Сава је у почетку био у лошим односима са Млетачком републиком. Провидури су га оптуживали да буди становништво које се налази на Млетачким територијама.¹⁸ Због тога Сава креће у преговоре са неким изасланицима са Напуљског двора око доласка Црногораца у њихову службу. Међу људима који су за новац служили Краљевини Двеју Сицилија налазили су се многи блиски суседи Црне Горе, у првом реду Паштровићи, од којих је Ђорђо Карафа

¹⁵ Ј. Милићевић, „Црна Гора првих деценија XVIII века“ у *Историја српског народа IV*, 36.

¹⁶ Г. Станојевић, *Црна Гора у доба владике Данила*, 145.

¹⁷ Ј. Милићевић, „Црна Гора првих деценија XVIII века“ у *Историја српског народа IV*, 37.

¹⁸ Бранко Павићевић, Владика Сава Петровић у Русији, у *Историјски часопис*, XIV – XV, Београд 1965, 93 – 94.

сазнао доста о храбрим али сиромашним становницима. Владика је послао свог сестрића Јована Калуђеровића на преговоре. Венеција се плашила овога и на сваки начин је покушавала да спречи прелазак на платни списак Наполитанаца. Идеја о преласку међу службенике Краљевства Двеју Сицилија врло брзо је пала у заборав и није имала никакве практичне последице по Црну Гору.¹⁹ Године 1842. креће да расте притисак Турака и одузимају две цркве, Свету Тројицу код Горичана у близини Подгорице и Свету Богородицу у близини Жабљака, које су под управом цетињске митрополије. Због тога владика и главари на општецрногорском сабору у одржаном у септембру договарају да владика оде у Русију и тамо затражи помоћ. Написано је писмо за царицу Јелисавету.²⁰ Пре него што је пошао владика је желео да обвести неког од руских званичник и писмо је послато амбасадору у Цариграду Вишњекову. Писмо је послато у тајности, а у њему је писало да су Црногорци стари савезници Руса и да су се борили и гинули за руску ствар. Због тога што су сматрали да се Турци плаше Руса и да амбасадор сме све да каже султану, у писму се тражи да се код султана изврши притисак да се у Црној Гори престане са плаћањем данка. Иако је владика желео да сачека одговор, народни прваци су желели да што пре дођу до царице. Тако да већ почетком октобра, владика у пратњи тројице главара креће у Русију пун наде за добро решење проблема.²¹ Овај полазак је требао бити тајна да Млетачка Република не би добила шансу да га спречу у зачетку. Млечани су се плашили како ће се овај пут одразити на њихову политику у Боки Которској и Далмацији. Путовање је трајало дуго и било је праћено многим недаћама. Зато је пре поласка владика Сава одредио за свог заменика на месту поглавара Црне Горе свог братанца Василија Петровића.

¹⁹ Глигор Станојевић, *Митрополит Василије Петровић и његово доба*, Београд 1978. 65 – 66.

²⁰ Б. Павићевић, Владика Сава, 96.

²¹ Исто, 97.

2. Младост и живот до добијања титуле митрополита

Василије Петровић рођен је на Његушима 1709. године. Отац му је био Радуле Петровић, а потицали су из једне од најстаријих и најцењенијих црногорских породица.²² Због тога је кроз детињство, које је провео на Његушима, Василије био боље и нежније одгајан од већине својих вршњака. Често је добијао поклоне из Котора у виду лепе одеће. У току младости учио је генеалогiju своје куће и племенску традицију. Пошто је одређено да ће се спремати за митрополита прешао је на Цетиње да би у манастирској школи учио да чита и пише, вештине које су неопходне сваком свештенику. Василије је веома брзо учио, а и занимале су га многе ствари. Због тога се често убацивао у разна збивања иако још увек није имао звање да се њима бави. Веома га је интересовала политика земље, како спољна, тако и унутрашња. Василије се за монашки живот припремао у Пећкој Патријаршији по жељи свога стрица. Тамо је највероватније и замонашен. Успео је да релативно брзо прође све монашке чинове и стигне до звања архимандрита.²³ Желео је да што пре добије титулу митрополита и почне стварно да влада Црном Гором. Због тога креће да истискује свог стрица Саву у добу док је још увек био у напону снаге.²⁴ Током школовања је добро запамтио, од свог старијег рођака владике Данила, да су главни непријатељи Црне Горе Турци из Османског Царства, а да је Млетачка Република, иако хришћанска земља, веома непоуздан савезник, а може постати и непријатељ. Једини пријатељ који стварно може и жели помоћи Црну Гору је велика православна Руска Империја. Ово ће Василије кроз цео живот користити у пракси.²⁵

Архимандрит Василије се одмах на по одласку Саве у Русију суочио са великим проблемима. Млечани, суочени са честим пљачкашким нападима са територије Црне Горе и уплашени да ће изгубити сав утицај на тој територији ако владика Сава постигне повољан споразум, почели су да примењују драстичне мере. Они су увели таксе за Црногорце који тргују у Котору, а касније и потпуно обуставили трговину. То је изазвало велико незадовољство код главара који су тражили своје плате. У исто време један већи

²² Г. Станојевић, *Митрополит Василије Петровић и његово доба*. 71,

²³ Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветог до двадестог века*, Београд 1996. 60.

²⁴ Г. Станојевић, *Митрополит Василије Петровић и његово доба*. 73.

²⁵ Исто. 74.

број Црногораца је извршио препад на Млетачке територије око Тивта бојећи се глади. Уплашени овом акцијом за коју су кривили Василија, Млечани су на кратко дозволили трговину.²⁶ Међутим, у октобру су похапшени неки од главара. То је довело до оштрог протеста који је Василије са преосталим главарима упутио генералном провидуру успут тражећи да се замени Никола Болица ванредни провидур Котора. Млечани нису желели да одговоре зато што су сматрали да ће Османско Царство заратити са Црном Гором и тако их довести до тога да траже милостињу. Још на јесен 1742. године херцеговачки Турци из Гацка и Клобука су кренули на пашњаке Катунске нахије да пробају да украду стоку. Међутим, Црногорци су их спремно дочекали и у борбама заробили пар великаша. Уместо откупа, Василије је убедио главаре да затраже мир. После преговора на Острогу споразум је постигнут, али он није био дугог века, јер су почетком 1743. године Турци убили неколико Црногорских младића што је довело до велике освете Црногораца.²⁷ Василије је о овоме, као и о злоделима Млечана, за које су, како тврди, Црногорци увек проливали крв. То је довело до тога да се планирани турски напад на Црну Гору откаже. Василије је успео да о сопственом трошку купи велике количине жита које су подељене народу.²⁸

Главари су се уверили да протестним нотама Генералном провидуру не могу много постићи, па су стога решили да предвођени архимандритом пођу на пут у Венецију и пред Сенатом покрену тужбу.²⁹ Пут је започео почетком пролећа 1744. године заједно са још шесторицом главара. На путу се задржао неко време у Задру у разговорима са провидуром Кверинијем. Стигавши у Венецију Василије је кренуо да велича себе и свој рад, а прича му је била употпуњена лажним изјавама многобројних црногорских главара које је он сам написао и печатао. Себе је представио као владајућег митрополита Црне Горе. После четири месеца слања представки успео је да наведе Сенат да донесе одлуке о поновном отварању лука за Црногорце и о повлачењу Николе Болице из Котора. Али није успео да добије гаранције о продужетку плаћања плата за главаре.³⁰

²⁶ Б. Павићевић, Владика Сава, 102.

²⁷ Исто, 104.

²⁸ Исто, 103.

²⁹ Глигор Станојевић, Милан Васић, Историја Црне горе у XVIII вијеку у *Историја Црне Горе III*, Титоград, 1975, 305

³⁰ Исто, 305.

По повратку из Русије, владика Сава је сазнао за Василијева кривоклетства и његов сада велики утицај. Одмах се бацио на посао сузбијања. Прво је написао писмо изванредном провидуру Марину Дона-у. У том писму каже како је сазнао шта је Василије урадио, да он и остали главари нису знали ништа о томе и да убудуће нити једно писмо које им стигне са печатом не узимају за озбиљно. Такође, каже да Василије не жели да призна да је кривотворио писма, већ за то криви кавалијера Болицу и још неке млетачке прваке за које Сава тврди да нису криви ни за шта. Такође, помиње да су писма фалсификована да „превари преведрога принципа и да му благо измами”.³¹ Такође је натерао неколико главара да потпишу писмо у коме се Василије даље критикује и помиње како је он, Сава, једини легитимни владика на територији Црне Горе, док постоје многобројни калуђери који би желели да су владике.

Међутим, ова Савина писма донела су поделу у Црну Гору. Василије, иако је фалсификовао писма и печате, није то радио само из личне користи, већ је од Венецијанаца добио одређене бенефиције са цео народ. Због тога део главара определио се да подржава Василија у његовој борби, да добије првенство пре времена видећи у томе своје личне интересе. Василије, као човек пун амбиција и жељан брзог успеха, их је прихватио. Ово је још више уплашило владика Саву и током година он је према Василију почео да осећа мржњу. Често га је у каснијим писмима критиковао измишљајући оптужбе. Василије је схватио да не може деловати тако непромишљено и неко време ће се клонити таквих поступака. Овај сукоб је додатно појачао унутрашњу разједињеност међу племенима.³²

2.1. Сукоби 1745 – 1750.

Владика Сава је покушавао на сваки начин да покаже црногорским главарима однос са Млетачком Републиком као добар и пријатељски. У исто време је желео код Венецијанаца да прошири свој утицај. Он је, чим се вратио у складу са договором, послао одређени број Црногораца у Русију. Његово деловање према Млечанима је често од

³¹ Јевто Миловић, *Зборник докумената за историју Црне Горе (1685 – 1782)*, Цетиње 1956. стр.173 – 174. документ број 276.

³² Г. Станојевић, *Митрополит Василије Петровић и његово доба*. 81.

савременика критиковано као превише попустљиво. До тога је вероватно дошло јер се током путовања у Петроград владика запрепастио величином и даљином Русије. Због тога је сматрао да је боље имати ослонац у некој ближој држави која би могла да реагује у краћем року у случају непосредне опасности по Црну Гору³³. Републици се хвалио да је углавном пут Русије послао Василијеве присталице и тиме додатно ослабио његов положај.³⁴ Овим је владика Сава изазивао мржњу код многих главара, јер су сматрали да превише ниподаштава сопствени народ и према Млечанима води превише помирљиву политику.

Иако је било неких успеха као договор у Прчњу, ситуација између два суседа није била најбоља, ма колико се владика трудио то да прикаже. На лето 1746. године група Албанаца је напала групу црногорских жена на пазару у Котору. Станиша Станишић је писао провидуру Марину Дона-у око овог сукоба са Албанцима, говорећи да су Албанци увек били слуге Турцима, док су Црногорци хришћански народ.³⁵ Због мирне политке владике, Црногорци су отрпели овај напад мирно, али, већ следеће године је поново дошло до напада Албанаца, а овај пут на групу црногорских главара. Сада се огласио и владика Сава, као и Црногорски збор, који, поред тога што су тражили исплату заосталих плата, оштро критикују Млетачку Републику речима да је дошло наопако време и да Млечани сада више славе своје крвнике него пријатеље. Захтевали су удаљавање Албанаца из Котора.³⁶ Иако је владика тежио попуштању ипак није могао да сачува мир. Кренули су сукоби између владичиних саплеменика из племена Његуша и становника Котора. У сукобима је погинуо и један Његушки кнез што је довело до велике узнемирености у целој Црној Гори. Јединство тада испољено уплашило је Млечане тако да су они попустили пред захтевима и иселили Албанце из Котора.³⁷

Василије није подржавао спољну политику свог стрица владике Саве. Није му се допадала идеја честих сукоба и мирења која није имала правог циља. Василије је за разлику од Саве видео да је моћ Млетачке Републике давно опала и да она ништа добро не може донети црногорском народу. Такође, схватио је како једино уз помоћ неке велике

³³ С.Вуковић, *Српски јерарси*, 431.

³⁴ Г. Станојевић, *Митрополит Василије*. 83.

³⁵ Ј. Миловић, *Зборник*. стр. 182 документ број 293.

³⁶ Исто. стр 185. документ број 300.

³⁷ Г. Станојевић, *Митрополит Василије Петровић*, 89.

стране силе може ослободити свој народ из ропства, како од турског, тако и од млетачког. Он је као ту силу видео пре свега Русију, али поред ње и Аустрију. Он се због тога без ичијег знања самостално и директно обраћа. Он шаље писмо руском министру Рјумину у коме се виде основне одлике његовог деловања, претеривање у хваљењу Црне Горе. Он говори како је Црна Гора вековима бедем хришћанства, али и католицизма. Уздизао је умност народа и говорио да је једини проблем немаштина у Црној Гори, јер када би имали довољно новца да подигну школе њихови умни људи би веома лако надмудривали најученије људе из Рима.³⁸

Овај покушај ступања у контакт је био тајан и у њему се дуго у Црној Гори није сазнало. Јер да јесте сигурно би довело до нових сукоба на релацији Василије – Сава. Односу није помагало ни то што су Млечани сматрали Василија за извор свих зала које долазе од Црногораца. Међутим, Василије је постао изасланик пећког патријарха, што је њему донело огроман углед у земљи. То се догодило приликом посете патријарха Атанасија II Црној Гори. Иако је владика Сава био одушевљен, Млечани су правили проблеме и поштрили карантине, чиме су смањили број народа који је желео да види патријарха.³⁹ Он је као изасланик боравио на сабору у Карловцима 1749. године где је послат да покупи неке ствари из патријаршије однете у сеоби под Арсенијем IV Јовановићем – Шакабентом. Пошто није успео поново је са боравио у манастирима на Фрушкој Гори за Васкрс 1750. године. Пре него што је други пут стигао у Срем набавио је потврду од патријарха Атанасија II у којој стоји да он већ поседује титулу митрополита. Због тога се сумња да је ова потврда кривотворена. Тек у августу месецу 1850. године Василије је био рукоположен за митрополита од стране патријарха Атанасија II . Иако у лошим односима, он је добио препоруку владике Саве⁴⁰. Приликом рукокопложења сада владика Василије добија и титулу егзарха пећког патријарха. Ова титула је значила да Василије сада има право да самостално представља целукпну цркву или неки њен део.

³⁸ Исто. 95.

³⁹ Ђоко Слијепчевић, *Историја српске православне цркве I*, Београд 2002, 257.

⁴⁰ Г. Станојевић, *Митрополит Василије Петровић и његово доба*. 97

3. Након Завладичења

Владика на јесен носећи печат егзарха стиже поново у Срем. Тамо је од Павла Ненадовића, који је постао митрополит 1749. године, преузео део ствари из Пећке патријаршије.⁴¹ Након тога Василије се упутио у Беч уз пут сакупљајући новац. Тамо је боравио неколико месеци. Чим је стигао у Беч пожалио се царици Марији Терезији на митрополита Ненадовића. Због тога је царица захтевала одговорност од митрополита. Ово је Василија довело у сукоб са још једним црквеним великодостојником. Док је боравио у Бечу написао је један подужи меморандум у коме је тражио да Аустрија као најјача сила у близини преузме протекторат над Црном Гором. Он се ту хвалио како је он једини и духовни и световни вођа народа. Како је Црна Гора већ готово триста година у непрекидном рату са Османским Царством. Због тога су њега главари послали да дође у Беч и заложи се код владара за њихово питање. Владика је готово дао обећање да ће, у случају да Црна Гора добије протекторат од стране Аустрије, у следећем рату уз помоћ веома храбрих, снажних и паметних војника каквих само тврда брда могу да понуде, Аустрија без проблема заузети целу Македонију. Нажалост, овај меморандум је сачуван само на немачком језику.⁴²

Приликом повратка у Црну Гору, Василије је на пролеће 1751. опет дошао у Срем. Ту га је гневни митрополит Павле интернирао у манастир и одузео му печат егзраха. Овим је показао Василију да му је потчињен. Док је био притворен стигле су остале ствари из патријаршије. Тек средином јула је Василије успео да се ослободи овог притвора и са горким успоменама са путовања кренуо на Цетиње. Где је оставио ствари које је требало да врати у Пећ. Видевши да у Аустрију не може имати наду, владика се окреће потпуно ка Русији. Ову политику следиће до краја живота.

⁴¹ С. Вуковић, *Српски јерарси*, 386.

⁴² Г. Станојевић, *Митрополит Василије*, 98.

3.1. Први одлазак у Русију

Василијево путовање по Аустријском и Османском Царству трајало је скоро две године. Тај период оставио је на њега веома јак утисак. Први пут се сурео са српским народом који је своје ропство прихватио и извршао своје дужности. Ова мирноћа је Василију навиклом на честе сукобе са Млечанима, Турцима и другим племенима била несхватљива.⁴³ Такође овај пут га је подстакао да почне да размишља на велико и дао му идеју да самостално оде у Русију. Да би кренуо прво је сам написао три писма и потписао на њима свог стрица владика Саву и црногорске главаре. Ова писма су представљала идеју политичке будућности Црне Горе какву је Василије замишљао. Она би била политички заштићена од стране Русије, а успут би давала и материјалну помоћ. Владика је пазио да нико од главара не сазана за његове планове зато што се бојао да ће неки од њих поћи са њим и тамо му покварити углед.⁴⁴

Владика је почетком пролећа кренуо на пут. На почетку се суочио са проблемом. За њим се упутио један главар. Током боравка у Бечу Василије је успео да га се отараси и пошаље код папе у Рим да заврши неки посао од опште важности, обећавајући му богату награду за тај пут. После много месеци проведених, средином септембра владика Василије је коначно стигао у земљу о којој је годинама сањао. Боравио је у Петрограду где је стекао разна познанства. После четири месеца је отишао у Москву. Тамо је кренуо са својим политичким радом. Почео је да шаље предлоге Колегији иностраних дела Русије да царица узме под своју заштиту читав црногорски народ. Представници Колегије су га веома добро примали и опходили се према њему са поштовањем, што је одушевило Василија и годило његовој сујети. Да би приказао снагу Црне Горе он је Колегији априла 1753. године предао један географски опис Црне Горе у који је унео и имена војвода и кнезова из сваког племена. Овај опис је наравно био претеран јер је у Црну Гору укључио и Паштровиће, Грбаљ, целукупна брђанска и херцеговачка племена, западну границу је проширио до Требиња и Гацка, а убацио је и нека албанска племена.⁴⁵

Обраћао се и Синоду руске православне цркве молећи их да његове молбе проследи даље царици. Тражио је новац за куповину књига и отварање школа. У Москви је тада

⁴³ Исто, 100.

⁴⁴ Исто, 101.

⁴⁵ Исто, 103.

било много Срба који су се издавали за Црногорце. Василије са живим сећањима са путовања о томе како се део народа не буни сматрао је да нису сви достојни да себе називају Црногорцима. Због тога је предлагао да он убудуће свим досељеницима издаје потврду одакле су, да неко други називајући се Црногорцем не би укаљао име кукавичлуком. Највећа почаст коју је доживео у току боравка у Русији била је дозвола да служи свету литургију у дворском храму где су присуствовали царица Јелисавета и царевић Петар. Царица је чак примила причест од Василија у марту 1754. године.⁴⁶ Негде у то време успео је да дође до горфа Бестужева Рјумина. Владика је грофу послао два краћа списа о историји Црне Горе које је сам написао. Ова два списа су штампана у Петрограду под покровитељством грофа Михаила Иларионовича Воронцева. У њима Василије поново претерује са описима јунаштва и величине Црне Горе. Он у књизи помиње велике битке које су Црногорци водили против Турака за време владике Данила, док су били под заклетвом цару Петру Великом. Да би их казнили Османско Царство креће у два напада на Црну Гору, први са шездесет, а други са сто хиљада људи. Оба пута остављена сама против непријатеља, Црна Гора херојском снагом успева да порази нападаче и одржи своју самосталност.⁴⁷

3.2. Идеја о селидби

Василије је у Москви обликовао идеју о пресељењу Црногораца у Русију. Ова идеја је дошла првобитно са руске стране. Владика ју је са одушевљењем прихватио и кренуо у преговоре око уобличавања. Руско Царство је тада имало искуства са досељавањем Срба из Аустрије. Још за време Петра Великог се оснива прво насеље Срба који су дошли из развојачене Потиске и Поморишке крајине. За време царице Ане долази све већи број Срба због који она оснива српски хусарски пук, а територије на које их насељава добијају нове називе Србија и Славеносрбија.⁴⁸ Долазак Црногораца, који су барем по Василијевим тврдњама слободан народ, не би изазвао проблеме ни са ким. Руска царица је чак обећала

⁴⁶ Исто, 104.

⁴⁷ Василије Петровић, *Историја о Црној Гори* (https://www.rastko.rs/rastko-cg/povijest/vladika_vasilije-istorija_o_crnoj_gori.html) страници приступљено 10.09.2018.

⁴⁸ Мита Костић, *Нова Србија и Славеносрбија*, Нови Сад, 2001. стр 9.

да ће им за указане заслуге Руској империји у војним стварима додељивати пензије, а они који дођу са фамилијама у Русију биће посебно награђени. Василије је замолио да се предложи владару Аустрије и Млетачкој републици да допусте Црногорцима исељеницима да могу слободно прећи кроз њихове земље без карантина и дужег задржавања. Такође, молио је да се оснује посебна комисија која би се бавила досељавањем.⁴⁹

Мајор Стеван Петровић добио је задатак и за то му је издат специјални пасош да руководи пресељењем у сарадњи са представником у Бечу, грофом Кајзерлингом. Пресељење је у почетку требало да буде све док Кајзерлинг не издејствује дозволу бечког двора о несметаном прелазу преко територија Аустрије. Уз мајора Петровића пребацивање је требало да организују још Стефан Пучков, и Симеон Пишчевић. Пишчевић се упознао са Василијем у Москви почетком 1754. године. Он је у својим мемоарима описао владика, његово понашање и начин живота. Владика је срдчано дочекао Пишчевића у свом дому служећи га разним ђаконијама. Говорио му је како су земљаци, иако је Пишчевић знао да је пореклом из Паштровића који се граниче са Црном Гором, али нису њен део, и како је фамилија Пишчевић чувена у Црној Гори по својој храбрости. Приликом другог сусрета владика је испричао Пишчевићу за његов велики план о пресељењу који тада још увек није заживео. Симеон је овај план примио са дозом скептицизма. Владика је обећао да ће се код царице заузети да Пишчевић буде један од руководиоца пресељења. Овај је то прихватио из куртоазије надајући се да ће у будућности имати што мање посла са владиком.⁵⁰

⁴⁹ Радослав Распоповић „Владика Василије Петровић и пресељавање Црногораца у Русију у другој половини 18. вијека" у *Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века зборникрадова са међународног научног скупа у Новом Саду, 7 – 9. маја 2003* главни уредник Средоје Лалић. Нови Сад, 2003. 122. страници приступљено 10.09.2018.

⁵⁰ Симеон Пишчевић, *Живот генералмајора и кавалера Симеона сина Стефана Пишчевића*, Нови Сад, 1998. 204 – 208.

4. Рат са Османским царством

Проблеми са прикупљањем пореза на територији Црне Горе настављали су да муче Османско Царство. Због тога су кренуле разне оптужбе од стране Турака. Владика Сава у свом помирљивом тону је за њих тражио компромис. Успео је да издејствује смиривање страсти и обећање турцима да ће порез бити плаћен. Изненадни повратак владике Василија из Русије до темеља је уздрмао Савину политику. На Малу госпођину, славу цетињског манастира, 1754. године скупио се огроман број Црногораца. У незгодном тренутку су се појавили Турци који су дошли да сакупе порез. Василије је одржао веома енергичан и ратоборан говор говорећи како је срамно што су Сава и Главари пристали на обавезу плаћања пореза. Ово је ражестило Црногорце и турске харачлије су једва извукле живу главу склонивши се у манастир.⁵¹

Јесен и зиму Василије је провео путујући по Црној Гори и околним млетачким територијама уживајући у гозбама и помажући народ новцем добијеним у Русији. Плаћао је дугове манастира и подигао нову цркву. Такође поделио је црквене књиге које је добио у Русији. Брђанима је поклонио двадесет књига и доста новца и иктао жељу да се њихови свештеници моле за спасење Василијево и његове фамилије.⁵² Уз ово гошћење Василије је заједно са пар сарадника радио на агитовању за сеобу Црногораца у Русију показујући дареве које је добио и хвалећи се личним познанствима. Често је препричао догађаје претерујући као што уме.⁵³ За то време Османско Царство се спремао за казнену експедицију према Црној Гори због неплаћања пореза. Иако често у облацима када је описао дешавања другима, Василије је био свестан чињенице да се Црна Гора сама не може борити са Турцима и због тога је желео да њене проблеме стави под окриље Русије. Он је писао писма руским посланицима у Бечу и Цариграду да се код царице заузму за питање Црне Горе и интервенишу на Порти за њену ствар. На писања и претње Турака одговарао је шалјивим тоном често их провоцирајући. Иако је знао да му неће помоћи, јер

⁵¹ Г.Станојевић, *Митрополит Василије*, 112.

⁵² Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и натписи*. Књ. 2, Београд, 1903. 186 број документа 3087.

⁵³ Г.Станојевић, *Митрополит Василије*, 116.

је за њих идеја самосталне Црне Горе под руским протекторатом једнако страшна као и Турцима, Василије се обраћао и Млечанима.⁵⁴

Готово цела 1755. година је протекла у оптуживању, молбама претњама између. Венецији није одговарала независна Црна Гора али им је још гора била идеја да Турци униште Црногорце и на њихово место у већем броју доселе Албанце. Турци су желели порез, Василије и Црна Гора независност а Русија досељење и стварање војске. Владика је бодрио свој народ. Поново на Малу госпођину је позвао на неплаћање пореза овај пут показујући наводно писмо руксог конзула у коме каже да ће Русија ући у рат ако Османско Царство започне поход. Ово је изазвало одушевљење код присутних и жељу за већим отпором због тога је договорен нови збор на коме ће бити позвани и представници брђанских, херцеговачких и приморских племена. Међутим тај нови збор се одржавао у веома кратком року тако да многи нису имали времена да дођу. Млечани додатно изнервирани агитацијом на њиховим територијама решили су да делују екстремно и да убију Василија кога су и даље сматрали за узрок зла. Бочице са отровом су биле послате у Котор.⁵⁵

Почетком 1756 ситуација креће да измиче контроли. Препади и освете између разних чета све више узимају маха. Иако суочена са многим проблемима Порта шаље ферман у коме се наређује да се ситуација у Црној Гори реши. Василије креће да шаље писма и молбе и у Беч и у Петроград. Русија иако један од учесника седмогодишњег рата интервенише у корист Црне Горе. Народ у Црној Гори је ову вест примио са одушевљењем а владика Василије је почео да ужива невероватну популарност. Међутим и поред званичне интервенције Русије према дворовима суседних држава ради заштите интереса Црне Горе, ратни сукоб се није могао избећи. Босански везир је Мехмед – паша је добио ферман да спрема војску. Међутим организовање војске је ишло превише споро а успут је и паша смењен. Нови паша Тамил Ахмет је послао ултиматум који је гласио предајте порез или се суочите са уништењем. Крајем јула по старом календару на Цетињу је одржан велик избор где се одлучивало о будућим корацима. Ту су главари одлучили да

⁵⁴ Исто, 118 – 120.

⁵⁵ Исто, 128.

неће бити плаћања и да ће се борити. Позвали су и своју браћу са свих страна да им прискоче у помоћ.⁵⁶

Млечани да би уплашили црногорце су издали проглас у коме подржавају турски напад. Брђанска племена су већ дала таоце Турцима у Подгорици. Црна Гора је остала сасвим сама у рату. Мада је извршио све војне припреме за рат, укључујући и именовање гувернадуре Станислава Радоњића за команданта Црне Горе, владика Василије, ипак, у њему није учествовао. Умјесто тога у ноћи 11. новембра 1756, у друштву са Теодосијем Мркојевићем, напустио је Црну Гору.⁵⁷ Овај потез је различито оцењиван кроз историографију. Неки га сматрају кукавички и издајничким док други објашњавао да је Василије све своје материјално дао сиротињи а да је избегао јер је знао да је мир са Турцима немогућ све док је он на челу Црне Горе. Турска војска иако броја, преко двадесет хиљада по оценама савременика, није била састављено од редовних трупа и углавном су је чинили башибозуци. Уз то време кретања у рат, новембар месец, је било ужасно- Војска је из правца Никшића ишла ка Цетињу веома споро, због ледене кише, снега и тешког снабдевања. Црногорци су спаљивали све што се налазило на путу турцима и успут улазили у сталне чарке са њима. Због тако тешких услова убрзо је дошло до преговора. Иако Црна Гора није војнички била поражена у рату турска страна је диктирала услове уговора. Главна ставка је било обећање да ће се порез прихватити. У хероја рата је израстао гувернадур Радоњић који се храброшћу истакао у бојевима, а касније водио преговоре. За то време владика Василије је крену на ново путовање у Русију.⁵⁸

⁵⁶ Исто, 133.

⁵⁷ Р. Распоповић, *нав. дело*, 125.

⁵⁸ Г. Станојевић, *Митрополит Василије*, 139 – 140.

5. Други пут у Русији

5.1. Сеобе Црногораца

Василије се након одласка из Црне Горе сместио у Ријеку. У то време у Трсту су се налазили Стеван Петровић и Стефан Пучков који су требали да организују сеобу Црногораца у Русију. Исељенике је у Срему чекао Симеон Пишчевић са задатком да их даље пребаци. Владика је који је стигао са веома малим бројем људи одмах је написао писмо царици говорећи како је Црну Гору напало шездесет хиљада Турака и да је то одложило сеобу. Због страха од неуспеха многе исељенике из Херцеговине, Паштровића, Маина, али и Славоније, Василије, Петровић и Пушков су уписали као Црногорце и послали Пишчевићу у Срем.⁵⁹ Након издржаног карантина Пишчевић је кренуо са њима у Русију. Успут сакупивши још неке пребеге јужно од Саве и уписавши их као Црногорце. На путу за Русију је сазнао од једног свог старог познаника, који је био са исељеницима, да готово нико од људи који су дошли из Трста није Црногорац. Он описује пут као веома мучан. Непосредно пред полазак, после кратке болести, преминуо му је син, а супруга због туге није могла да пође. Он исељенике описује као најгори шљам, пијанице, лопове, разбојнике. Целим путем су правили проблем пљачкајући конаке, свађајући се међу собом, а често су се знали и потући. Део пута кроз Пољску је страховао од побуне и преласка у пољску службу на шта су их неки Пољаци наговарали. Ту је сазнао за Василијеве проблеме и лажи приликом скупљања народа.⁶⁰

Док се Пишчевић мучио на путу, у Црној Гори Филип Шаровић је радио на придобијању новог континента насељеника. Он је обећавао новац и чинове сваком ко пође у Русију. Ово је заинтриговало многе, али и даље је постојао велики страх од даљине пута и мистике Русије. Русија јесте била православна и словенска земља, али ретко ко је могао да замисли њену праву величину. Венецији ово уопште није одговарало, знајући да транспорт мора проћи кроз њене луке на приморју, они су преузели живу агитацију против Шаровића. Њихов главни човек је био свештеник Андрија Ђурашковић.⁶¹ Которски провидур, видећи да многи православни са територије Млетачке републике желе

⁵⁹ М.Костић, *нав. дело*, 97 – 98.

⁶⁰ С.Пишчевић, *нав. дело*, 274 – 277.

⁶¹ Г.Станојевић, *Митрополит Василије*, 149.

у Русију, издао је проглас где под претњом срмћу забрањује ступање у туђу службу. Ипак два руска брода која су дошли по досељенике су се појавила у Будви. Шаровић је успео да на збору у Маинама окупи 600 људи, међутим због интервенције попа Ђурашковића овај скуп се претворио у пропаст. Он је путницима спремним да отпутују у Русију одржао говор оптужујући Шаровића и Станислава Радоњића, хероја рата са Турцима, као потпаљиваче који тргују Црногорцима. То је поколебало окупљени народ, па је највећи део одустао од пута за Русију.⁶²

Василије и Шаровић предводећи мању групу исељеника у Русију су дошли у сукоб. Владика је зиму провео у Кијеву болестан, али је наставио тамо где је стао приликом предходне посете. Слао је представке истакнутим руководиоцима у којима је описивао како ова сеоба стицајем околности није успела, али да ће убудуће све акције проћи како је планирано. У Кијеву се крајем 1757. године сусрео са Симеоном Пишчевићем. У мемоарима, Пишчевић даје опис једне вечере где су како каже владика и његови сарадници покушали да опију не би ли од њега чули како се у Петрогради гледа на неуспех сеобе.⁶³ Иако је довео мали број људи, од њих је ипак био састављен пук који је назван црногорским. Међутим, именовање за команданта тог пука генерал – поручника Јована Хорвата, једног не баш поштеног човека, изазвало је незадовољство исељеника. Одбијајући да извршавају његова наређења тражили су да се за начелника постави неки од њихових официра или пак један руски официр. Пошто овом захтеву није удовољено, избили су нереди. На њиховом смиривању интервенисао је владика Василије, који је због тога путовао у Москву. То ипак није зауставило незадовољне Црногорце да напусте пук који је убрзо након тога расформиран.⁶⁴

Масовно исељавање Црногораца у Русију је заустављено пред крај 1758. године. Исељавање Црногораца, које је Порта сматрала својим поданицима, могло је још више да компликује иначе затегнуте односе између Русије и Турске. Због тога руска влада је заузела став да се Црногорци, који не признају власт Порте, могу по сопственој жељи и потреби пресељавати у Русију, али при том им неће више помагати комисија за емиграцију. Представници комисије у Трсту су добили интрукције да одвраћају даље

⁶² Р.Распоповић, *нав. дело*, 126.

⁶³ С. Пишчевић, *нав. дело*, 293.

⁶⁴ Р.Распоповић, *нав. дело*, 129.

исељавање из Црне Горе. Ипак рада на пресељењу је настављен у тајности. Последња група од 135 црногорских емиграната, на челу са официром руске војске Иваном Марковим, стигла је у Русију у јесен 1759. године.⁶⁵

5.2. Политчко деловање и међусбни сукоби Црногораца

Василије је саставио један документ који је адресирао на царицу Јелисавету у коме је у осам тачака навео шта жели од руског двора. Тражио је велику материјалну помоћ за државу, артиљерију и школоване офицере, штампарију, да Русија пошаље инжењере у Црну Гору који би радили на налажењу рудника злата и сребра, помоћ за школовање студената у Русији, интервенцију код напуљског владара око снабдевања Црне Горе. Царство је је изашло у сусрет и испунило неке од захтева. Међутим, то је Василију донело велике проблеме.⁶⁶ После добијања новца од стране цара, у Русију је дошло неколико истакнутих црногорских првака. Василије који се осећао као домаћи посло дуго времена проведеног у Русији, желео је свуда да води главну реч. Ово је код неких главара пробудило завист због чега су почели са клеветима на Василијев рачун. Коалицију против њега су сачинили гувернадур Радоњић, Стеван Шаровић, гувернадуров зет и калуђер Теодосије Мркојевић. Они су пред двором оптуживали Василија да је неискрен, док је Василијев табор оптуживао гувернадура да је издајник. Смрћу гувернадура Радоњића, Василије је мислио да је дошао крај расправама.⁶⁷

Док су се спремали за повратак у Црну Гору брат гувернадура Радоњића, Ђорђе, предао је једну представку руском двору, због чега је владика одложио пут до даљњег. Ипак, на крају је успео да одбрани пред царицом своје виђење да су цетињске владике стварни и световни и духовни владари Црне Горе. Најжешћи сукоб владика је имао са Теодосијем Мркојевићем. Теодосије је био први савременик који је отворено оптуживао владика да је кукавица и да ради само у сопственом итересу. Пред руским двором је сведочио да је Василије у својој историји претерао са описом Црне Горе. У писму је

⁶⁵ Миомир Дашић, Сеобе Црногораца у Русију средином 18. вијека у *Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века зборникрадова са међународног научног скупа у Новом Саду, 7 – 9. маја 2003.* главни уредник Средоје Лалић Нови Сад, 2003. стр. 97 – 98. страници приступљено 10.09.2018.

⁶⁶ Г. Станојевић, *Митрополит Василије*, 152.

⁶⁷ Исто, 154.

писао да Црна Гора нема ниједан град и да не може да мобилише 20.000 војника већ да у њој свакога рода, како мушког и женског и дјетињег нема 20.000. Црну Гору држи турски султан од онога времена када је Зетом завладао. Василије је говорио да је Теодосије млетачки човек и чак слао писма у Црну Гору главарима да му разруше кучи и побију пордицу. Овај сукоб се наставио и по повратку у Црну Гору.⁶⁸

Након решавања неких проблема са недисциплином код досељеника Василије је покушао да издејствује од двора да Симеон Пишчевић постане командант црногорског пука који би требало формирати. По Пишчевићевом писању, Црногорци су у Москви од њега тражили да се прихвати команде над њиховим пуком, верујући да ће руски двор позитивно одговорити на захтеве митрополита о формирању црногорског пука. Пишчевић је одбио и њихову и Василијеву молбу. Руски двор, међутим, није позитивно одговорио.⁶⁹ Након тога Василије се спремао за повратак у Црну Гору. Фебруара 1759. године Василије се обратио Колегији иностраних дела захтевом да му се издају путне исправе и новац ради одласка из Русије за Црну Гору. Новац за себе је добио, али добио је и пратњу у виду пуковника Стефан Јустинович Пучкова који ће као специјални руски изасланик који ће проучити земљу и људе. Василије није пропустио прилику да се у писмима похвали да се враћа у државу са специјалним гостом. Преко Беча владика је стигао у Трст, где се сусрео са Пучковим и један руски инжењер, који је требало да обави конкретне послове ради утврђивања рудног богатства Црне Горе и прикупи одговарајуће податке за њен картографски опис. Они су из Трста кренули за Црну Гору и 9. августа 1759. пристали уз обалу у близини Будве⁷⁰

⁶⁸ Исто, 156.

⁶⁹ С. Пишчевић, *нав. дело*, 369.

⁷⁰ Р. Распоповић, *нав. дело*, 133.

6. Дешавања након повратка у Црну Гору

Стефан Јустинович Пучков је први Рус који је дошао на територију Црне Горе. То је донеле велику радост у народу и огромну забринутост у редовима Млетачке републике. Василије је прве дане по повратку проводио у манастиру Маине неочекивано мирно и са народом говорио у веома помирљивом тону. Пучковника Пучкова је представљао као руског минситра. Православни млетачки поданици су у великом броју долазили да виде госта. Долазили су из радозналости, али и из жеље да добију руско злато. Ово је додатно ражестило Млечане. Василије је у говорима и писмима причао да жели да се посвети духовном животу и обећава Млечанима да неће бити ратоборан.⁷¹ Боравак у Маинама се одужио што је нервирало Пучкова који је желео да што пре обиђе Црну Гору и упути извештај у Колегију. Василије је био свестан да ће се Пучков уверити да је стање у Црној Гори потпуно раличито од оне слике коју је сам изградио па је настојао да Пучкова одврати од доласка у Црну Гору. Правдао се тиме што новац за поклоне још увек није стигао. У исто време међу племенима су колале разне приче о стварним разлозима посете. Да би ово смирио, владика Сава је позвао главаре на састанак у којем је предочио да је Пучков ту да провери да ли су Црногорци искрени у својој вери.⁷²

После овога су и приче престале, а Василије са Пучковим кренуо у обилазак нахија Црне Горе. Након обилска видно незадовољн пуковник је тражио да се састане збор у Маинама. Сава и Василије су успели да га одговоре од тога. Уместо општег збора десио се скуп главара. Пре почетка састанка Василије је одржао Свету Литургију и позвао главаре да се закуну на Јеванђељу да неће издати тајне са састанка. Пучков је говорио Црногорцима да треба да оснују један специјалан суд којим би решавали своје међусобне спорове користећи пре свега јеванђеље и руски војнички закон. Такође је предложио да се укину хајдучке чете и да се створи један одред од три стотине људи који би патролираи и

⁷¹ Г.Станојевић, *Митрополит Василије*, 160 – 161.

⁷² Јован Томић, *Митрополит Василије Петровић и мисија пуковника Пучкова у Црној Гори 1759 године*, Београд 1914. стр 40.

одржавали мир. Василије је посебне планове имао око идеје оснивања суда и себе је видео као главног. Пучков је предао новац и дарове из Русије владици Сави.⁷³

Пучков је из Црне Горе отишао у јесен 1759. године. Свој извештај је предао Колегији иностраних дела Русије у марту 1760. године. Пучковљев извештај је по речима Глигора Станојевећа: „*спада најтамније странице што су их странци изrekli о Црногорцима*“.⁷⁴ О земљи је говорио како је ужасна и неплодна, о народу да је диваљ, среброљубив и без икаквих моралних начела, без идеје о поштовању закона. Запажа да у земљи постоји неколико струја који нагињу ка Русији, Млетачкој Републици и Османском Царству. Наводи да ће се народ приклонити оној која им да новац. О владици Василију је писао такође врло лоше.⁷⁵ Говорио је како је владика среброљубив и неморалан. Такође је Василија оптуживао за лоше односе Црне Горе са суседима. Написао је и да је владика покушао да за себе присвоји новац намењен народу.⁷⁶

Након одласка изасланика владике Василије и Сава, почиње период присније сарадње и бољих односа. Василије је прочитао грамату царице Јелисавете у којој она позива Црногорце да буду мирни суседи и да редовно плаћају порез Османском царству. Тај део је Василије измислио у складу са својим новим идејама, да би уплашио главаре и натерао да поштују нову политику, представио је као жељу Русије. Такође, подељен је новац који је добијен у Русији и тако је додатно одобровољио народ. Једно од значајнијих питања на збору била је издаја Теодосија Мркоњића. Василије је хтео да се он и његов брат Иво прогнају, а да им се имовина одузме у име заједнице. Збор је ово једногласно усвојио.⁷⁷ Народ је онда похарао стада Мркоњићима и покушао да им запали кућу. Теодосије је побегао прво у Котор, а после у Венецију. Тражећи од провидура да их преда Црногорцима, Василије пише како су Мркоњићи издали сопствени народ, да ће исто тако издати и Млетачку Републику.⁷⁸ Велику победу однео је владика Василије над породицом Радоњића. Након смрти Станислава Радоњића у Русију за новог гувернадура у Црној Гори је изабран Драго Вукотић. Иако је у препискама знао да се потпише као гувернадур

⁷³ Исто, 47.

⁷⁴ Г. Станојевић, *Митрополит Василије*, 164

⁷⁵ Ј. Томић, *нав. дело*. 53.

⁷⁶ Исто, 55 – 57.

⁷⁷ Исто, 62.

⁷⁸ Ј. Миловић, *Зборник*. стр. 270 документ број 437.

Вукале Радоњић и касније његов брат Јован никада нису смели јавно да се изјасне док је Василије био жив.⁷⁹

6.1. Односи са Млетачком Републиком

Током боравка у Русији и посета европским дворовима Василије је стекао велико политичко искуство које је кренуо практично да употребљава. Врло брзо он је потиснуо веома пажљивог владикау Саву у преговорима са Млетачком Републиком. Не желећи да се занима ситним чиновницима он се обраћа директно дужду од кога тражи да се поново исплаћују плате главарима и да се јефтиније продаје со Црној Гори. Млечани, сећајући се ранијих Василијевих дела нису му много веровали. На поруке су му уредно, чак и љубазно одговарали, али у неодређеном тону чекајући да се владика врати на стари пут. Њих је највише бринуло то што је Василије уздизао култ Русије међу православним становништвом на Млетачким територијама. Због тога, иако су сами примали од Василија руски новац, забранили су манастирима у Паштровићима да примају икакве дарове. Тек 1761. године у Сенату је дошло до промене политике и до увеерења да се владика Василије стварно променио. Исте године отворена је тржница у Котору за слободну трговину Црногораца. Василије је обећао са своје стране да ће борити против четовања у пограничном појасу.⁸⁰ Да су односи поправљени на неко време нарочито се види када владике у заједничком писму 1762. године моле да Млетачко флота плови близу територије Црне Горе и спречава исељавање у Напуљ.⁸¹ Међутим односи опет почињу да буду лошији за време велике глади у Црној Гори 1763/1764. године где Република Светог Марка није желела да упути помоћ. Касније су избијали нови сукоби око јурисдикције над православним црквама и манастирима на територије Републике. Најпознатији је сукоб око которске цркве Светог Луке.⁸²

⁷⁹ Г.Станојевић, *Митрополит Василије*, 166.

⁸⁰ Исто, 168.

⁸¹ Ј. Миловић, *Зборник*. стр. 277. документ број 450

⁸² Г.Станојевић, *Владика Василије*, 179.

6.2. Односи са Османским Царством

Василијев заокрет видљив је и према Османском Царству. Порез се редовно исплаћивао, а изасалници везира су долази на Цетиње на договоре око даљег деловања.⁸³ Следећа ставка у односима је било четовање у Херцеговини. Договором на Острогу решено је да се забрањују пљачке и похаре под претњом смрћу и да ће свако кажњавати своје саплеменике. Овај уговор је требао да важи три године. И заиста обе стране су се ригорозно придржавале договора и бројни су примери кажњавања пљачкаша и враћања отете имовине.⁸⁴

6.3. Односи са Руским Царством

Извештај пуковника Пучкова катастрофално је деловао на Василијеву репутацију у Русији. Скоро две године није било никаквог контакта између Црне Горе и Русије. Прилика за отопљавање односа стигла 1762. године када је на престо дошла царица Катарина II. Владике су послале своје братанце у Петроград са писмима за Колегију спољних послова. У писмима Василије тражи дозволу да поново посети Русију, протестује против Дубровчана и жели да Русија узме Црну Гору под заштиту. Изасланици су добили одговор од Колегије са благословом царице у којем се каже да је најважније сачувати мир са Османским Царством. У одговору изричито је стајало да је Василије и даље непожељан у Русији и да ако неко долази на двор мора бити главар, а не владика.⁸⁵ Владике су добиле медаље а изасланици плаћене путне трошкове. Такође, од тада Руско Царство почиње да шаље не малу материјалну помоћ манастирима у Црној Гори.

6.4. Унутрашњи односи у земљи

Сазнање од мисији владичиних рођака у Русији је много узбунило црногорске главаре. Први од свих је реаговао Вукале Радоњић. Он је сматрао да владика треба да се бави само духовним питањима, а да неко ко има световну титулу треба да представља земљу. Искористио је прилику да у једном писму Млетачкој Републици критикује

⁸³ Ј. Миловић, *Зборник*, стр. 274. документ број 445.

⁸⁴ Г. Станојевић, *Владика Василије*, 170

⁸⁵ Г. Станојевић, *Владика Василије* 171.

Василија казивајући да је он одувек био противник Венеције, док су Радоњићи верно служили. Такође, говори да ће изасланици сигруно говорити лажи научене од Василија. У писму се признаје и да је Радоњић потпуно немоћан пре владикама и моли Венецију за помоћ.⁸⁶ Млетачка Република је ово писмо примила хладно и није се много обазирала на Радоњића. Због тога он се окренуо тражењу савезника унутар земље. Склопио је савез са неколико виђенијих кућа које су биле против Петровића од којих је најзначајнија била породица Пламенац. Вукале и два члана породице Пламенац су решили да отпутују за Русију самостално. Владике су ово дознале и жалиле се Млечанима да их задрже. Такође су обавестили амбасадоре у Бечу да је писмо које носе противници фалсификат. Сукоб између Пламенаца и Петровића се толико продубио да је дошло до сукоба између две нахије Црмничке и Катунске. Овај сукоб се завршио крвопролићем и смрћу више десетина људи.⁸⁷

Ови сукоби су се поклопили са врло тешким временима. Црну Гору је након огромне суше 1763. године задесила страшна глад. Владике су узалуд молиле Млетачку Републику за помоћ у житу. Василије је чак писао Дубровнику молбу за помоћ народу Црне Горе да им исплате поклад старе господе српске који је похрањен у Републици.⁸⁸ Глад је узимала маха и људи су почели да умиру. Због тешких услова читаве породице крећу да се иселјавају. Иселјавање је махом ишло међу Турке што је доводило и до исламизације. Да би се доказали новим саплеменицима потурице су почињале да причињавају злодела и тако додатно отежавају ситуацију.⁸⁹ Млетачка Република и поред свих ових проблема није желела да помогне. Гладне године 1763. и 1764. су смањиле популацију Црне Горе, што због иселјавања, што због смрти и дуго времена остале у живом сећању народа.

⁸⁶ Ј. Миловић, *Зборник*, стр. 278. документ број 452

⁸⁷ Г. Станојевић, *Владика Василије* 172.

⁸⁸ Ј. Миловић, *Зборник*, стр. 280. документи број 455 и 456.

⁸⁹ Г. Станојевић, *Владика Василије* 173.

7. Василије на последњем путовању

Миран и повучен живот у манастиру никако није одговарао Василију. Иако је знао да је у немилости руског двора често је помишљао да оде на ново путовање у по његовом мишљењу обећану земљу. Користећи то што се Пучковљев извештај полако заборављао и што је нова власт у Русији кренула на други начин да гледа спољну политику Василије се спремао на ново путовање. Овај пут није желео да са собом води главаре сећајући се проблема које су му проузроковали претходни пут. О поласку је чак обавестио и органе Млетачке Републике којима је написао да у Русију иде да би набавио нову помоћ за цркве.⁹⁰ Његов одлазак није узбунуио главаре и свечано је испраћен. Василије је и овај пут кривотворио писма. Самостално је написао два писма потписавши владикау Саву на једно, а збор главара на друго. Он је тим писмима треба да убеди власти да је он и даље једини легитимни представник Црне Горе. Са собом је понео и све потврде које је Црна Гора дообила од Руског двора до тада. Овим је требао да покаже континуитет пријатељства и да покуша да издејствује нову помоћ у виду новца и књига.⁹¹

На пут је кренуо почетком јула месеца 1765 године. Пут се одужио због проблема у Бечу. Василије је морао да путује кроз Баварску и Пруску да би стигао до свог циља. У Петроград је стигао крајем октобра 1765. године. Овај пут примљен је крајње скромно. Иако је имао плаћен смештај и добијао одређени новац за живот, Василије се жалио на тешке услове. Писао је и самој царици, међутим, овај пут није успео да дође до ње званичним путем. Срећа му се као много пута осмехнула, јер приликом једне литургије царица дозволила аудијенцију црквених великодостојника. Тада јој је Василије у име народа Црне Горе честита на добијању титуле.⁹²

Василије је покушавао на сваки начин да добије помоћ. Написао је један опширан меморандум о Црној Гори кнезу Александру Михаиловичу Галицином. Сличан меморандум упитио је и Колегији иностраних дела Русије. У њему пише да је Црна Гора

⁹⁰ . Миловић, *Зборник*, стр. 297. документ 464.

⁹¹ Г. Станојевић, *Владика Василије* 180 – 182.

⁹² Бранко Павићевић, Мисија митрополита Василија Петровића у Русији 1765 – 1766. у *Историјски гласник* 1 – 4, Београд 1962, стр 55.

опкољена од Турака који су саградили многе тврђаве и само чекају тренутак да је нападну и освоје. Због тога његова једина нада је Русија. Овај меморандум дуго је проучаван у Колегији.⁹³

Василије, међутим, није успео да дочека одговор колегије. Он се изненада веома јако разболео. Предосећајући да ће ускоро умрети издиктирао је тестамент у присуству двојице калуђера из Црне Горе коју су кренули са њим на пут. Умро је десетог марта 1766. године у Петрограду не стигавши да стави потпис на тестамент. Умро је у држави коју је целог живота обожавао. И сам тестамент је конципирао као последњу поруку руској царици да брани и пази црногорски народ. Сахрањен је о државном трошку у цркви Благовештења у Петрограду. Неки савременици, али и историчари су сматрали да постоје докази да је Василија заправо отровала Млетачка Република.⁹⁴ Цела сахрана је био један веома свечани догађај, испраћен је са највећим војним и црквеним церемонијама. На његовој надгробној плочи, која је још увек добро очувана, стоји грб Црне Горе. Такође, на гробу му пише титула митрополита Црне Горе, приморја и скенерије, као и титула егзарха пећког патријарха.⁹⁵

Вест о Василијевој смрти стигла је у Црну Гору на лето 1766. године. Владика Сава није био претерано ожалошћен зато што је сада могао да ужива у првенству које је имао. Руски двор одредио је Михаила Тарасова да оде у Црну Гору и врати Василијево наследство, као и грамату царице. Успут би донео нови извештај о стању у земљи. Његов извештај је приказао Црну Гору у бољем светлу него Пучковљев. Због тога Русија је наставила да помаже Црној Гори. Последњи пут Василијев у Русију био је потпуни успех. Својом смрћу заинтересовао је царицу за питање Црне Горе и завршио процес нормализације односа.

⁹³ Исто, 56.

⁹⁴ Исто, 57.

⁹⁵ Г.Станојевић, *Владика Василије* 183.

8. Закључак

Владика Василије Петровић је јединствена личност у историји српског народа. По мишљењу многих историчара био је личност испред свог времена коју многи савременици нису разумели. Стално у покрету, Василије је некада за дан пута прелазио већу дистанцу, него многи становници Црне Горе за живота. Веома образован, енергичан и амбициозан, чим се први пут докопао власти настојао је да је задржи по сваку цену. Врло лако се истакао поред старијег али равнодушног и опрезног рођака Саве. Успео је да га истисне у позадину, док је Сава још увек био релативно млад. Његов утицај се ширио на српски народ и изван граница Црне Горе, превасходно на територијама на којима су живели православни становници Млетачке Републике. Такође, Василије је поштован и на територији Херцеговине, као и Брда.

Највећи део живота Василије је посветио једном циљу. Изборити апсолутну слободу Црне Горе под патронатом Русије. Руско Царство, са којима је односе започео владика Данило, било је и остало идеал Срба из Црне Горе до савремених дана. Управо посматрајући само тај идеални део, независност, православље, словенство и богатство племства, Василије је пренебегнуо чињеницу да већина становништва живи тешко у феудалном систему заосталом из средњег века.

Василије, иако монах, разумео је значај просветитељства у Европи и зато је настојао да барем део пренесе на Црну Гору. Он је често тражио на поклон од страних дворова књиге које би поклањао манастирима, а сањао је и о отварању школа. Он је замонашио Доситеја Обрадовића, највећег српског просветитеља. Његова *Историја о Црној Гори*, иако некритична, послужила је као темељ политичке идеологије српског народа на територији Црне Горе. Након ње креће да се развија мишљење да је Црна Гора једна вечно слободна територија и да у њој живи онај најбољи део српског народа који никада неће прихватити срамотне ланце ропства, већ ће се свом снагом борити за очување своје слободе.

Приликом преговора са страним дворovima, Василије се није либио да користи кривотворена документа, често претерујући у својим причима. Све поклоне које је добијао

делио је онима којима је било потребно. Када год је желео да оствари неки циљ ретко се задовољао у преписци са нижим чиновницима. Успео је да оствари јаке везе, посебно на Руском двору. Са политичким противницима у земљи обрачунавао се брутално. Његов рад је смањио утицај световних владара Црне Горе, гувернадуре и сердара на минимум.

Владика је поседовао невероватну харизму и говорничке способности. Успео је да убеди народ Црне Горе да не плати порез Османском Царству и тако уђе у отворен рат са непријатељем који је много снажнији. Његово бекство из земље пре почетка сукоба ипак није остало у злом сећању код народа, јер је по повратку готово три године касније дочекан са великом почастима.

Највећи Василијев непријатељ током живота била је Млетачка Република. Од самог почетка су његове идеје о слободи биле трн у оку Венецијанцима који су на сваки начин покушавали да одрже status quo на територији Црне Горе. Започео је многе догађаје, али је мало њих завршио. Ипак, највећи неуспех му је био што није успео да наговори Црногорце да се у већем броју преселе у Русију и тамо оснују свој пук.

Заглављен између владике Данила, којег је бесмртног учинио Петар II Петровић у свом епском ремек-делу „Горски вијенац“ и дуговечног и Светог владике Петра I, Василије често остаје у сенци породице Петровић. Такође појава Шћепана Малог једне од најмистериознијих личности наше историје је урадила своје. Ипак његова дела оставила су неизбрисив траг у историји српског народа и покренула процесе и идеологију која ће трајати веома дуго.

Прилог 1

Мапа са племенима Црне Горе преузето са

([https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8f/Old Montenegro аж Tribes Map-sr.svg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8f/Old_Montenegro_аж Tribes_Map-sr.svg)) страниц приступљено 16.09.2018



Литература и извори

Литература:

- Вуковић Сава , *Српски јерарси од девог до двадестог века*, Београд 1996
- Дашић Миомир, Сеобе Црногораца у Русију средином 18. вијека у *Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века зборник радова са међународног научног скупа у Новом Саду, 7 – 9. маја 2003*. Нови Сад, 2003 (<https://www.rastko.rs/rastko-ukr/istorija/2003-ns/mdasic.pdf>)
страница приступљено 10.09.2018
- Ердeљановић Јован, *Стара Црна Гора*, Београд 1978.
- Живојиновић Драгољуб, *Успон европе 1450 – 1789.*, Београд 1995.
- Костић Мита, *Нова Србија и Славеносрбија*, Нови Сад, 2001
- Мантран Робер, *Историја Османског Царства*, Београд 2002.
- Милићевић Јован, Ракочевић Новица, „Црна Гора од 1735 – 1797." у *Историја српског народа IV*, Београд, 1986.
- Милићевић Јован, „Црна Гора првих деценија XVIII века" у *Историја српског народа IV*, Београд, 1986.
- Павићевић Бранко, Владика Сава Петровић у Русији, у *Историјски часопис*, XIV – XV, Београд 1965
- Павићевић Бранко, Мисија митрополита Василија Петровића у Русији 1765 – 1766. у *Историјски гласник 1 – 4*, Београд 1962.
- Распоповић Радослав, „Владика Василије Петровић и пресељавање Црногораца у Русију у другој половини 18. вијека" у *Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века зборник радова са међународног научног скупа у Новом Саду, 7 – 9. маја 2003*. Нови Сад, 2003.
(<https://www.rastko.rs/rastko-ukr/istorija/2003-ns/raspopovic.pdf>)
страница приступљено 10.09.2018

- Слијепчевић Ђоко, *Историја српске православне цркве I*, Београд 2002.
- Станојевић Глигор, *Црна Гора у доба владике Данила*, Цетиње, 1955.
- Станојевић Глигор, Васић Милан, „Историја Црне горе у XVIII вијеку" у *Историја Црне Горе III*, Титоград, 1975.
- Станојевић Глигор, *Митрополит Василије Петровић и његово доба*, Београд 1978
- Странојевић Станоје, *Сви српски владари*, Ниш, 2014.
- Томић Јован, *Митрополит Василије Петровић и мисија пуковника Пучкова у Црној Гори 1759 године*, Београд 1914

Извори:

- Đurđev Branislav, Filipović Nedim, Hadžibegić Hamid, Mujić Muhamed, Šabanović Hazim, *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zbornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak Sv.1* Sarajevo 1957.
- Миловић Јевта, *Зборник докумената за историју Црне Горе (1685 – 1782)*, Цетиње 1956.
- Петровић Василије, *Историја о Црној Гори*. (http://www.rastko.rs/rastko-cg/povijest/vladika_vasilije-istorija_o_crnoj_gori_c.html) страници приступљено 10.09.2018..
- Пишчевић Симеон, *Живот генералмајора и кавалера Симеона сина Стефана Пишчевића*, Нови Сад, 1998.
- Стојановић Љубомир, *Стари српски записи и натписи. књига. 2*, Београд, 1903.